

др Милош ТОМИЋ, доцент*

ЦИВИЛНА ЗАШТИТА И РИЗИК ОД УПОТРЕБЕ ОРУЖЈА ЗА МАСОВНО УНИШТЕЊЕ: АКТУЕЛИЗАЦИЈА УПОТРЕБЕ ДВОНАМЕНСКИХ СКЛОНИШТА У СРБИЈИ

Специјална војна операција коју је Руска Федерација започела на територији Украјине 24. фебруара 2022. године са собом доноси низ проблематичних питања не само из домена војних наука већ сада све конкретнијих наука безбедности (енергетска безбедност, еколошка безбедност, безбедност хране, здравствена безбедност). Наиме, ескалацију насиља карактерише велики број цивилних жртава на обе стране, нарочито због употребе одавно међународно забрањених система наоружања и ратне технике (нпр. касетне бомбе), као и ракетних система велике разорне моћи са раздаљином далеко изван линије фронта. Захваљујући научно-техничким достигнућима, ракетно наоружање може имати веома велику девастирајућу снагу, што намеће потребу предузимања мера оптималне заштите целокупног становништва, њихове имовине, материјалних и културних добара изузетне вредности и значаја. Сходно томе, многе европске земље (нпр. Норвешка, Швајцарска, Шведска) улажу значајне напоре у изградњи и одржавању склоништа за скоро сваког становника како би се осигурала њихова заштита од ратних опасности, као и последица техничко-технолошких акцидената и елементарних непогода. Треба напоменути да су економски услови једна од кључних детерминанти у контексту изградње и одржавања склоништа, односно све је више заговорника да заштитне објекте треба градити искључиво са двонаменском функцијом, и то: права *мирнодопска*, када се они користе као места за обављање неких комерцијалних активности (теретане, коц-

* Факултет безбедности, Универзитет у Београду, milos.tomic@fb.bg.ac.rs

карнице, оставе, магацини, продавнице, клубови) и друга, најбитнија јесте *заштитна* функција, када се они релативно лако претварају у склоништа (у року од 24 часа). Такође, изградња склоништа за већи број људи мора да буде у складу са сложеним грађевинским стандардима који прописују низ специфичности у погледу просторија, опреме (нпр. санитарна мрежа, противпожарна заштита, осветљеност) и поседовања различитих филтро-вентилационих уређаја.

Питање склоништа у Републици Србији већ неколико година након НАТО агресије 1999. године не налази се у друштвено-политичком фокусу што се може објаснити евидентно ниском безбедносном културом, јер, како се често може чути, „неће то код нас да се деси”. Од 1992. године сви послови око изградње, одржавања и контроле склоништа поверени су Јавном предузећу за склоништа, које запошљава преко 100 људи различите струке. У делокругу рада овог предузећа налазе се и двонаменска склоништа као најрентабилнији облик грађевине са обрмбено-заштитном функцијом. Према неким подацима, само је у периоду од 1992. до 1996. године од издавања јавних и блоковских склоништа остварено око 30,1% укупног прихода Јавног предузећа за склоништа. Интересантно је да се поменуто предузеће не финансира из буџета РС већ управо на основу издавања објеката у закуп, при чему је 2012. укинута обавеза грађевинског инвеститора да уплати накнаду 2% од укупне процењене вредности новоизграђеног објекта. Од момента доношења ове одлуке ЈП „Склоништа” послују са великим губицима, што се одражава на целокупан систем цивилне заштите, тј. отежано је спровођење мера реконструкције и одржавања (текуће и инвестиционо) свих јавних и блоковских склоништа унутар 48 локалних самоуправа широм РС. О томе сведочи и податак да је од укупно 1442 јавна склоништа којима газдује ово предузеће више од 951 ван функције јер се налазе на неприступачним местима (укопана неколико метара испод површине земље), без одговарајуће опреме и уређаја. Други проблем са којим се суочава ово предузеће представља недостатак стручног особља (у просеку преко 35% непопуњених радних места) надлежног за спровођење мера одржавања и техничке контроле склоништа (сагласно Правилнику о техничким нормативима за склоништа контрола се спроводи једанпут годишње). Да је стање у погледу одржавања склоништа више него забрињавајуће констатује се у Извештају Државне ревизорске институције, који је објављен 2023. године. Као један од закључака, инспектори наводе да се склоништа у Србији користе као оставе, при чему су станари зграда својим неса-

весним деловањем оштетили опрему и уређаје који треба да обезбеде функционалност и ефикасност мера склањања становништва од последица употребе оружја за масовно уништење.

На крају, треба нагласити да не постоји јасна формално-правна регулатива, а последично и одсуство санкционисања, затим инкопатибилност државних органа и недовољна стручност снага система цивилне заштите (повереници ЦЗ и Сектор за ванредне ситуације). Услед наведених проблема тренутно није могуће испунити одбрамбено-заштитну функцију склоништа, иако су реалне потребе Србије по том питању нарочито изражене имајући у виду геостратешки положај и близину актуелних ратних дешавања на истоку европског континента (нпр. удаљеност Кладова и Одесе је нешто више од 650 километара). Дакле, основна препорука научно-стручне јавности тиче се предузимања неопходних нормативних, материјалних и других мера и поступака у контексту оснаживања система цивилне заштите у ужем, односно цивилне одбране у ширем смислу, ради испуњења стратешки важног задатка, а то је заштита становништва, материјалних и културних добара од све опасније и сложеније физиономије савременог рата, али и разорнијих последица природних непогода.